

Pastabos pačiam sau

Advento klausimai

Taip jau išėjo, kad adventas – keturios paskutinės savaitės prieš Kalėdas – šiemet sutapo su naujos Vyriausybės atėjimu į valdžią, su antikrizinio plano kūrimu ir tvirtinimu, grasinimu suveržti diržus ne tik ūkio subjektams, bet ir kultūrai bei menui, kurie ir taip iš biudžeto gaudavo mažiau. Panašu, kad tas diržas kultūros darbuotojams bus užveržtas ne ant pilvo, o ant kaklo. Bet mūsų valdžiai tai, atrodo, mažas skirtumas: ar tu nevalgysi, ar nekvėpuosi.

Taigi vėl baugu dėl ateities.

Tačiau ar adventas mums turėtų reikšti krizės baimę?.. Kad numirsim badu?.. Būsime ištremti?.. Vaikščiosime pusplikiai?.. Nebemokėsime skaityti ir, tapę laukiniais, tik urgšime vienas ant kito?.. Ar to mes turime bijoti?.. Jei ne to, tai ko?.. Gal kartais baimė yra patogus svertas, skirtas valdyti mases?.. Jei taip, tai ar neverta bandyti ją įveikti?.. Ar dar maža baimių atsinešėme iš savo sunkios praeities?..

Adventas turėtų būti laukimo ir ramybės metas. Kai iš tamsių, savižudiškų ir amžiais trunkančių lapkričio dienų išsiveržiama į Išganytojo atėjimo šviesą, pamažu nutvieskiančią niūrias žiemos valandas.

Tik ar trokštame išsiveržti?..

Būdama vienuose apskrities vaikų globos namuose, sužinojau, kad iš beveik šimto ten besiglaudžiančių vaikų tik vienas yra našlaitis. Visi kiti – atstumti asocialių, girtaujančių tėvų. Teko tokius ir matyti, važiuojant į susitikimą – išgriuvo iš trobos nenusakomo amžiaus moteris su dirbtinio leopardo kailiniais ir kita, prispaudusi „bambalį“ (taip vadinamas pigiausias alus dide-liuose plastikiniuose buteliuose) prie pilvo. Glaudė rūpestingai, kaip vaiką. Šalia buvo ir vyrų. Bet mačiau tik jas – moteris. Atsisakiusias savo vaikų. Iš-deginusias gyvybės erdvę aplink save. Sunaikinusias gyvybės globos instink-tą.

Ar jos laukia Kūčių ir Kalėdų?.. Susės už stalo su savo vaikais, ar su tais buteliais?.. Kas joms yra tie vyrai, besisukantys aplink lyg tušti kosmoso kūnai?.. Mylimieji, nekenčiamieji?.. Draugai ar nusikaltimo bendrai?..

O sunkiausia kalbėti paliktiems vaikams. Neįmanoma pasislėpti už žo-džių, kalbėti banalybes. Vaizduoti didelį ir protingą, suaugusį žmogų. Nes vai-kai žino, kad būtent suaugusiųjų sprendimu jie atskirti nuo bendraamžių, nuo šeimos, nuo visaverčio gyvenimo, palikti valstybei, kuriai šiandien palie-kama viskas, kas kelia problemų, kas sunku, ką reikėtų iš esmės keisti. Su-reikšmindama politiką ir krepšinį, mūsų visuomenė neretai nemato pačių svarbiausių dalykų, vykstančių pašonėje. Mūsų visuomenė – arba beviltiškai sena, arba infantili, nes neregį pačių pažeidžiamiausių savo socialinių sluoks-nių nelaimių. Nemato pati savęs.

Tėvų paliktiems vaikams gali kalbėti nebent apie panašią patirtį. Kad ir mano tėvai išsiskyrė dėl girtuoklystės. Kad turėjau patėvį, kuris lupdavo mus su broliu šepečio kotu. Kad skaniausias vaikystės patiekalas – kepti makaro-nai „kriaukleliai“. Kad kitas mano brolis užaugo vaikų namuose. Kad esame vienas kitam svetimi. Kad pavogiau saldainių pakelį iš parduotuvės – nes nu-sipirkti neįstengiau, neturėjau pinigų.

Kaip tai įvardyti?..

Bandyti rasti kalbą?.. Prisiminti beužmirštamą patirtį?.. Įtikinti, kad, turėdamas svajonę, žmogus gali drąsiau eiti per gyvenimą?..

Įvardyčiau tai, kaip klausimus advento metu. Sau pačiai ir kitiems. Esan-tiems netoli.

Nes esantieji toli – valdžios, pramogų, verslo olimpe – vis tiek neišgirs. Nes tokie klausimai – tylūs. Todėl ir prasmingi. Nes tie, kurie rėkia, dažniau-siai girdi tik patys save.

Renata Šerelytė

Prakartėlė Dievo Gailestingumo šventovėje Vilniuje.

Aldonos Žemaitytės nuotr.

*Skamba žingsniai ant ledo,
Ant sniego –
Į Bernelių mišias kviečia Jis. –
Ne Betliejaus žvaigždė – meilė veda,
Ne žvaigždė mus prikėlė iš miego –
Atsivėrė naktis...*

*Žinom patys tą kelią
Per lauką –
Stebuklinga žvaigždė nelydės.
Žiemos rankose Jėzus vaikelis
Mūsų, einančių sveikint Jo, laukia –
Nebereikia žvaigždės.*

*Ten karaliai gal klaidžios
Po tyrus,
Čia varguoliui guos širdį naktis. –
Lydi mus Dievo akys atlaidžios,
Šildo apsišarmojusios girios –
Atsivėrė būtis!*

Leonardas Andriekus

Kitame numeryje:

- Vytautas Landsbergis. Eilėraščiai.
- Romualdas Kriaučiūnas. JAV Sakytinė istorija.
- Mažoji anketa. Vladas Braziūnas.

Redaguoja Aldona Žemaitytė aldaze@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Renata Šerelytė. Advento klausimai.
- 2 psl. Leonardas Gutauskas. Ištrauka iš novelės.
- 3 psl. Antanas Dundzila. „Negryno poeto“ eilės.
- 4 psl. Juozas Galkus. Šiuolaikinės Lietuvos herbai.
- 6 psl. Perpetua Dumšienė. Pasaulio tvėrybos vaizdai.
- 7 psl. Juozas Meškauskas. Brandi ir šakota asmenybė.

Atvirukas, du elniai ir Betliejaus žvaigždė

Loreta ir Leonardas Gutauskai.

Aldonos Žemaitytės nuotrauka

Neseniai produktyvusis dailininkas ir rašytojas Leonardas Gutauskas į pasaulį išleido savo „Daiktų“ knygą. Novelių apie daiktus romaną. Dar tebekabo jo sakralioji paroda „Apreiškimas“ Stasio Juškaus galerijoje, o jis jau svajoja apie kitas parodas; jo dirbtuvės stalčiuose tūno kalnai rankraščių – eilėraščių, apsakymų, romanų, laukdami stebuklingo savo šeimnininko žodžio: „Išsik!“ Ir jie išeina, pašaukti meistro Leonardo iš Sapiegos gatvės, išeina džiuginti mažų ir suaugusiųjų, nes kiekviena Gutausko knyga ir kiekviena paroda tampa švente.

Daiktų romane jo autorius taip kalba: „Kalbantys daiktai kiekvieną akimirką pasiruošę iškelti iš užmaršties, pasirodo, niekur nedingusį, tik pasislėpusį ir pritilusį laiką, kantriai tebelaukiantį kvietimo išnirti į šviesos paviršių ir taip sujungti praeitį su dabartimi. Nes sykiams daiktai tikrai prisimena daugiau už mus. Tereikia įsiklausyti į daiktų kalbą – priimti ją kaip išpažintį.“

Taigi artėjant Kalėdų šventėms, siūlome paskaityti vieną fragmentą iš daiktų novelės, pasiklausyti, ką kalba Leonardas Gutausko daiktai apie Kalėdų eglutę.

LEONARDAS GUTAUSKAS

Kalėdų eglutė vis kita kiekvienais metais. Žaisliukai vis atnaujinami – iš senųjų, prieškarinių angelų ir paukščių liko vos keletas, ir trys labai lengvi, nesveriantys šakų segtukai žvakutėms. O mes, atvirukas, du mediniai elniai su žvaigždėmis ir popierinė Betliejaus žvaigždė štai jau trisdešimt devyneri metai kaip nesikeičiame, be mūsų Margarita, Lukas, sūnūs, marčios, o ypač jų vaikai tiesiog neįsivaizduoja šventų Kūčių vakarienės senelių namuose. Keturi nedideli daikteliai, tačiau, patikėkit, mūsų pasakojimas tikrai nenusileis nei Dviem levams, nei Autografui, nei penkioms fotografijoms, nors jų istorijos – tą reikia pripažinti – ir įdomios, ir išsamios, gal tik kartais nuklystančios į lankas. Bet ir nuklysti į lankas reikia sugebėjimų, kitas, žiūrėk, durų slenkščio nedrįsta peržengt, vis suka pasakojimo ratą voratinklinė kambario tyloj.

Pirmas savo pasakojimą pradėsiu aš, Luko nupieštas Atvirukas, nes tik man atsidūrus po eglute ir supratus, kad kažko trūksta iš šonų, Lukas iš turgaus parsinešė tuos du medinius elnius. Tiesa, Betliejaus žvaigždė ir už mane senesnė, kitaip ir būti negali, šiek tiek pajuokaujant būtų galima sakyti, kad jai jau du tūkstančiai metų, nors iš tiesų siekia vos pusšimtį. Čia jai bus suteikta teisė prabilti paskutinei, kaip švenčiausiai ir stipriausiai švytinčiai. Pasakiau: pradėsiu, o vis nepradedu, nes pradžia visada sunkiausia – kai įsivažiuoji, tai viskas einasi kaip sviestu patepta. (...)

Apie tai, kaip nepastebėtai greitai sulaukėm šventų Kūčių vakaro ir kas tuomet įvyko, dar turėsim laiko papasakot, tai dabar tegu kalba Betlie-

jaus žvaigždė, nes Atvirukas, du elniai ir ji esame viena.

Artėjant Jėzaus gimimo dienai, Lukas iš storo kartono iškirpo mano spyglius – kiekvieną skirtingo ilgio, nes ir tikrųjų Betliejaus žvaigždė spinduliavo šviesos pluoštais. Norėdamas man suteikti galią švytėti, jis prieš sveiko proto taisykles visą mane nudažė juoda spalva, tik spyglių kraštus – auksine. Pajutau iš manęs einančią šviesą. Bet Lukui to dar buvo maža. Nukirpęs nuo senos verbos baltai auksinę roželę, priklijavo ją mano centre – švytėjimas keleriopai sustiprėjo. Prisiminęs, kad gyvoji Betliejaus žvaigždė turėjo šviesos uodegą, prie roželės prisegė iš žaislų dėžės išėmęs auksinio ir sidabrinio sniego pluoštą. Pasijutau besvorė, skriejanti. Nuostabus tai buvo jausmas. Lukas žinojo, ką daro, mat ant juodo dugno roželė ir sniegas įgavo nežemišką žibėjimą. Tai buvo atradimas. Po daugelio metų panašią, tik mažesnę žvaigždę jis sukūrė ir jaunesniojo sūnaus šeimai.

Neparodęs manęs Margaritai, paslėpė žaislų dėžėje. Ten ir tūnojom iki Kūčių vakaro. Tuo metu elnių devyniaragių dar nebuvo – tik tas puošnysis Atvirukas, per šventes stovintis ant balčiausio sniego ir atremtas į žemutines eglutės šakas.

Juodasis pianinas dar nebuvo parduotas, tai eglę Lukas statydavo ant jo. Kiekvienų metų Kūčių vakarą papuošti eglę buvo jo pareiga. Margaritai paruošti stalą su dvylika valgių, o Lukui sukurti tarsi naminių altorėlių.

Ir štai po namus jau pasklidęs nenusakomas kvapų derinys, savo dosnumu tiesiog svaiginantis. Lukas iš balkono įneša iš anksto nupirktą medelį, peiliu apipjausto apatines bemaž sausas šakeles, kad kotas galėtų išmukti į stiklainį su vandeniu. Tuomet prikamšo medžiagos skiaučių, taip pritvirtindamas eglę, patikrina, ar tvirtai stovi. Ant

pianino viršaus paguldo platoką lakuotą lentelę – juk nestatysį drėgno stiklainio ant instrumento – ir ant jo pastato pagrindinį Kalėdų ženklą – žalią, amžinai gyvą spygliuotą medelį, kuris simbolizuoja gyvybės amžinumą. Margarita, nusišluosčius į prijuostę rankas, akimirkai atitrūkus nuo maisto ruošos, atneša baltesnę už sniegą nériniuotą užuolaidą ir paduoda Lukui. Jis ilgokai triūsia, kol užuolaida nepavirsta gražiomis pusnimis susiklosčiusia žiemos žeme. Paskui iš dėžės paima mane, Betliejaus žvaigždę, ir, užlipęs ant kėdės, prisega prie eglės viršūnės. Tuosyk Kūčios ir įžengia į namus. Sniegas, gyvenimo medis ir žvaigždė, kuri šviečia jau du tūkstančius metų.

Puošti medelį pradeda nuo prieškarinių lengvų spalvoto stiklo angelų, paukščių ir varpelių. Šie besvoriai daikteliukai net nenusveria plonų mažos eglutės šakų – tokie jie besvoriai. Po jų kabina jau sunkesnius pokarinius bumbulus, parinkdamas kuo mažesnius, nes didieji panašūs į kažkokius grėsmingus matinius daiktus – gal aukštai eglei jie ir tiktų, bet mažą medelį tiesiog prislėgtų. Prisega tris prieškarinius, taipgi kone besvorius segtukus žvakutėms. Tuomet sidabrinium ir auksiniu sniegu apsuka visą medelį. Puošimas baigtas. Prasideda svarbiausioji darbo dalis. Iš dėžės išimamas tas nuostabasis Atvirukas su Madona ir kūdikiu ir pastatomas ant sniego po apatinėmis šakomis. Ir išsyk medelis tampa Altoriumi. Sakau tai, nes Marijos atvaizdas ir gražios brangių širdžiai žodžių raidės su priklijuotomis Trijų karalių karūnomis eglei suteikia šventumo dovaną. Juntu, kad tapau gyvo švento paveikslo dalimi. Margarita atideda darbus, prieina ir ilgai žiūri į tiek metų, nuo 1970-ųjų, regėtą vaizdą, ir kas metai pravirksta, galbūt prisiminus savo vaikystę. Taip jau yra, kad bevaikiai retai kada stato namuose eglę – juk po ją sudedamos dovanos vaikams, vaikaičiams. Kartais Margarita pasako: mūsų namuose stovėdavo aukšta, lubas siekianti eglė, tėvas tvirtindavo, kad eglę turinti būti sena, įrodžiusi savo ilgaamžiškumą, tačiau ji niekada nebuvo tokia šventa, kaip tavo, Lukai. O Lukas kukliai pasiteisina: tai vis nuo tavojo Atviruko, nuo dovanos už sūnų.

Kaip sakiau, Altorėlis nesikeisdavo iš metų į metus. Bet vieną pavasarį į žaislų dėžę buvo paguldyti du žvaigždėtieji elniai, ir aš supratau, kad nuo tų metų Kūčių jie taps neatskiriami Altorėlio dalimi. Ir neklydau.

Tais metais baigęs puošti medelį ir pastatęs Atviruką, Lukas tarė: dar ne viskas, lukterk, mieloji. Ir atnešė elnius. Margarita juos vos atpažino – tokie buvo pasikeitę su tomis sidabrinėmis žvaigždėmis ant šonų ir kaklo. O juk pirkto dviese. Tai štai ką gali menininko rankos ir jautri širdis.

Atsargiai, kad nenuverstų Atviruko, Lukas pastatė abu devyniaragių iš šonų taip, kad judviejų ragai kone susipintų, sudarydami tarsi kokią užuoglaudą Madonai su kūdikiu. Pajutau, kaip suspurdėjo Dievo Motinos širdis. Galit tikėt, galit ne, tačiau prisiekiu – popierių nupieštos Motinos širdis iš tiesų suspurdėjo. Ką ji pajuto, negaliu pasakyti, nes Madona nepratarė nė žodžio. Gal šventoji juto, kad ant jos kelių stovinčio kūdikėlio laukia bailsus likimas, erškėčių dygliai, rykštės, ietis ir viny? Žinau tik, kad iš jos pasklido kažkoks svaiginantis gaudumas. Matyt, tą pajuto ir Margarita su Luku, nes susėdo šalia vienas kito ir dar ilgai ilgai žiūrėjo į devyniaragių apglobtą atvaizdą, kuriame švytėjo vis tie patys Luko sąžinės paruošti žodžiai: TĖTUČIO LIŪDESELIS IR SŪNELIS PER ŠVENTAS KALĖDAS.

O dabar tegu atveria širdis devyniaragiai – ką gi jie juto, pirmą kartą atsistoję šalia Dievo Motinos ir apglobę ją susipynusių ragų skliautu.

Jau gulėdami žaislų dėžėje po Betliejaus žvaigždę nuvokėm, kad mums bus leista dalyvauti šventųjų Kūčių šventėje. Pajutom tai, vos tik Lukas papuošė mūsų šonus ir kaklus sidabrinėmis

Nukelta į 3 psl.

„Negryno poeto“ eilės

ANTANAS DUNDZILA

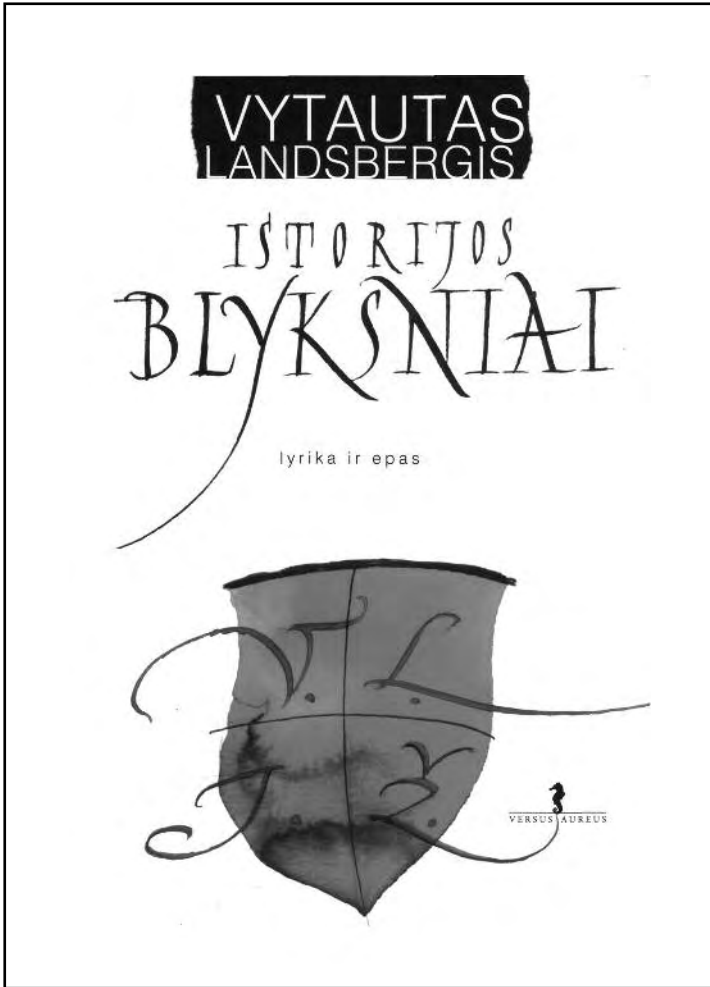
Šeštadieniniame lapkričio 29 d. „Draugo“ kultūriniame priede įdėtas A. Sluckaitės-Jurašienės rašinys apie jau mirusią poetę Juditą Vaičiūnaitę atskleidė pluoštą jos asmenybės bruožų. Sužinojome, kad Vaičiūnaitė buvo ar bent stengėsi būti „gryna“ poetė. Šį savo teiginį A. Jurašienė išreiškė taip: *Skirtingai negu daugelis poetų, kurie rūpindamiesi buitimi ar skatinami ambicijų, tampa profesoriais, diplomatais, redaktoriais arba žurnalistais, Judita Vaičiūnaitė buvo tik poetė, jokio kito darbo ar užsiėmimo ji nė neįsivaizdavo.* Tai ypač įdomus, rečiau sutinkamas bruožas! Tą A. Jurašienės rašinį „Drauge“ (ištrauką iš jos knygos) perskaičiau kelis kartus ir pradėjau galvoti, ieškoti ne panašių, bet kitokių pavyzdžių – apie šiais laikais labiau pasireiškusių kitos profesijos ar polėkių asmenybę, darančią įtaką poezijai. Kitą tariant, iš kitos srities atplaukusią! Su A. Jurašiene čia nebandau ginčytis, paprasčiausiai savo delse vartau pinigėlį ir bandau pažvelgti į kitą jo pusę.

Antrosios monetos pusės pavyzdžių apstu. Pvz., kad ir Maironis – dvasininkas, jau būdamas Dvasinės akademijos profesorius, Liucernoje 1907 m. pabaigė „Jaunąją Lietuvą“ ir „Keturių kantonų ežerą“. Aišku, tai nebuvo jo kūrybinis zenitas, nes pirmasis „Pavasario balsų“ leidimas pasirodė 1895 m., po 1884–1892 m. trukusio dvasinio ugdymo bei mokslo Kauno kunigų seminarijoje ir Sankt Peterburge.

Kas nors nustebės, kai Vytautą Landsbergį čia vadinsiu poetu, tačiau ne „grynu“, kaip kad atsitiko Vaičiūnaitės atveju, bet atėjusiu į poeziją iš kitur, taigi „negrynu“. Į poeziją V. Landsbergis atėjo vėlokai, iš kitų sričių, pavyzdžiui, iš Lietuvos valstybės atkūrimo ir vadovavimo valstybei pozicijos. Kažin ar visuomenė laikys svarbiausia jo poetinę vizitinę kortelę, tačiau meno srityje jau laikoma laimėjimu, kai tampa pripažintas tam tikroje kūrybinėje grupėje. Šiuo metu Lietuvoje leidžiama enciklopedija straipsnį apie V. Landsbergį pradeda taip: *Lietuvos valstybės ir kultūros veikėjas, kultūros istorikas, pianistas, muzikologas* (XI t., 2007). Taigi, poeto etiketė jam nekabinama, tačiau ilgoko straipsnio viduryje randame, kad 2001–2006 m. V. Landsbergis išleido net penkias poezijos knygas. Tai irgi neginčijama atestacija. Pavyzdžius imsime iš jo naujausio, lyrikos ir epo bruožais pasižyminčio rinkinio „Istorijos blyksniai“, knygos, kurią sudaro 120 puslapių (poezijos leidiniui tiek puslapių visiškai priimtina!).

Su Atgimimo istorija ir Sąjūdžio vadovybe V. Landsbergis yra organiškai suaugęs, panašiai kaip 1918 m. dr. J. Basanavičius su Vasario 16-ąja su arba XX a. pabaigoje pagarsėjęs Lenkijos vadovas L. Valensa, o Čekoslovakijos – V. Havelas su savo šalių atgimimo istorija. Tapęs istorine asmenybe ir iš Lietuvos istorijos daugiausia sėmęsis kultūrinio paveldo, šios knygos eilėraščiuose prof. V. Landsbergis rymo prie istorijos vaizdų bei pamokų. Jo imamos temos – nuo graikų klasikų iki šių dienų. V. Landsbergio eilėraščiai datuojami 1975–2006 m., dauguma jų rašyti paskutiniame amžiaus dešimtmetyje. Plačiau žvelgiant, V. Landsbergio atėjimą poezijon iš muzikos, muzikologijos, kultūros istorijos ir valstybininko pasaulių tenka priskirti paskutiniam praėjusio šimtmečio ketvirčiui.

Kaip matyti iš knygoje spausdinamų eilėraščių, V. Landsbergis taupo žodžius, bet sukaupia juose dėstomo reiškinio esmę. Savo eilėse jis nešabloniškas, neskolingas kitiems stebėtojams, bet žvelgiantis per asmeninį mikroskopą ar, kai reikia, teleskopą. Dažnai jis primena ar paryškina istorinių mizanscenų užkulius. Jo eilėdara elegantiška, jis intelektualus, tačiau ne snobas – išnašose dažnai paaiškina vardus, įvykius ar net skolintas frazes. Jo eilėdara kone bradūniškai paprasta, tačiau savaip originali. Štai „Lietuvių maldoje“ jis keliose eilutėse sutelkia ir pagonybės saulę, ir biblinį tvaną, ir krikščionybės kreipinį „Tave“, ir V. Kudirkos himną... Kaip galima nesišypsoti, žvelgiant į šiek tiek nepatenkintą Lands-

bergio šv. Juozapą, kuriam dirbti nepadeda Sūnus (eil. „Nazareto dailidė“) ar pana Magdalena (eil. „Ko galima nežinoti“)??.. Sakyčiau, kad šie eilėraščiai tiktų ir į „Draugo“ šiandien tebebandomus ugdyti „Spyglius ir dyglius“, ir į jėzuitų Lietuvoje gražiai leidžiamo žurnalio juokų skyrių... „Akmenistanas“ – rimtas ir jaudinantis eilėraštis. Tai siunčiamo į Afganistane vykdomą sovietų invaziją jaunuolio išgyvenimai, panašūs į dabar jau viešai pripažintą ir paplitusią iš Irako karo grįžusių Amerikos karių psichozę, vadinamą „Post-Traumatic Stress Disorder“ (PTSD)... Tolygiai savo žiaurumu ir tragiškumu žavus eilėraštis „Paskutinis pasityčiojimas“. O lietuvių kalbos tėvui J. Jablonskiui, praleidusiam didelę savo gyvenimo dalį kėdėje su ratukais, skirtas skambus Jablonskio laikų sukirpimo keturių punktelių ketureilis... Leidinys iliustruotas labai vykusiais dailininko Rimvydo Kepežinsko eskizinio pobūdžio piešiniais, atspindinčiais V. Landsbergio rankos braižą.

Nors ir daugeliu talentų pasižymėjo V. Landsbergis, ne viskas jam sekėsi, sakykime, krašto valdyme... Šelmiškai įtariu, kad gal sunkių derybų, varginamai ilgų posėdžių metu jis „špargalkose“ užsirašinėdavo galvon besibraunančias gimstančio eilėraščio mintis. Gal dėl to... Jei tai bent dalelė tiesos, tai už tai dabar turime jo poeziją.

Redakcijos prierašas: kitame „Kultūros“ numeryje žadame spausdinti pluoštelį prof. Vytauto Landsbergio eilėraščių iš knygos „Istorijos blyksniai“.

Atkelta iš 2 psl.

žvaigždėmis. Tai ir laukėm žiemos. Girdėjom pirmus staugiančius rudens vėjus, ant palangių krentančius medžių lapus, klausėmės išgastingų kuosų balsų – juk žiema joms išbandymų metas, nežino paukščiai, ar sulauks pavasario.

Ūmai vieną rytą visa aplink nutilo. Supratome, kad pirmas sniegas užklojo žemę. Tuomet pajutom, kad Kalėdos jau ne už kalnų, tad laukėm kažko ypatingo tikėdamiesi, o kartu ir sunerimę – žmogus kartais pasielgia labai keistai ir staiga pakeičia nuomonę – kas dar vakar jam buvo svarbu, šiandien gali tapti niekų verta.

Pagaliau vieną rytmetį užuodėme nuo jaunystės pažįstamą eglės kvapą. Jis tarsi plaukte įplaukė į namus, nustelbdamas net stiprų dažų ir lako alsavimą – nepamirškim, kad Lukas kuria spalvotus paveikslus. Tuomet suvokėm – Kūčių vakaras jau čia pat. Neapsirikom. Atėjo diena, kai Lukas iš komodos stalčiaus išėmė žaislų dėžę, atrišo virvike, nuėmė dangtį ir nusinėšė prie kažkokio didelio juodo medžio daikto, ant kurio baltoje pusnyje stovėjo eglės medelis. Vėliau sužinojom, kad

tai pianinas, iš kurio Margarita sugeba išgauti svaigius muzikos garsus.

Gulėjom atviroje dėžėje ir stebėjom, kaip Lukas puošia eglutę. Matėm, kaip atsargiai ir švelniai jis kabina tuos peršviečiamus spalvoto stiklo anglius, paukščius ir varpelius, kaip prisega segtukus žvakutėms, kaip jas įstato į plono metalo karūnelės.

Betliejaus žvaigždė jau švytėjo medelio viršūnėje ir nuo jos šviesos, atrodo, suspindo net gana apniukęs žiemos dangus už langų.

Apuosęs eglės šakas sidabrinio ir auksinio sniego kaspinais, Lukas išėmė į popierių suvyniotą stačiakampį daiktą – kas tai, neturėjom jokie supratimo, tokio juk nepakabinsi ant šakos. Ir tik kai Atvirukas atsistojo po žemutinėmis medelio šakomis, o Margarita atsisėdo į jį pasižiūrėti užmiršus tuos dvylika valgių, tik tuomet mudu suvokėm, kad šis puošnus, o sykiu ir labai kuklus paveikslėlis yra Kūčių vakaro dvasia. Marija su kūdikiu, tiesa, nebuvo panaši į Vinculio pirkioj kabėjusią Sopulingąją Motinos širdį, bet kad tai šventa, pajutome iš pirmo žvilgsnio.

Nuojauta mums kuždėjo – mes būsime kaž-

kaip su tuo paveikslėliu susieti, tik nesupratome, kaip. Bet kai Lukas mus pastatė iš abiejų Motinos šonų, lengvai supynęs ragų šakas, pajutome atsidūrę taip arti nematomos, bet virpančios šio vakaro dvasios, kad laimės drebulys perbėgo mudviejų kūnais. O, kad amžiną atilsį Vinculis dabar mus pamatyti! Kaži, ar atlaikytų jo sena pavargus širdis? Gal vis dėlto atlaikytų, tik didis gaudumas ją suspaustų, supratęs, kam ir kodėl jis tiek metų iš liepos medžio drožė ir drožė devyniaragius, vis nerasdamas jiems priklausančios vietos pasaulyje. Iš štai ši vieta surasta!

Ir vėliau, į vakarą, susirinkus Luko ir Margaritos sūnums su žmonomis ir vaikais, visi kaip užburti ilgai stovėjo priešais Altorių, o berniukai tiesė rankeles, norėdami palytėti ant mudviejų šonų tvaskančias sidabrines žvaigždes, ir vis klausė, ar jos tikros. Tikros, vaikeliai, tikros, nekalti mažutėliai, tikresnių niekur kitur nepamatysite.

Čia ir baigiame savo pasakojimus – Atvirukas, du elniai ir Betliejaus žvaigždė juodoji, bet švytinti ryškiau nei dangaus šviesuliai.

Margaritos ir Luko gyvenimo palydovai, liudytojai. Ištikimieji. □

Šiuolaikinės Lietuvos herbai – istorija ir dabartis

JUOZAS GALKUS

Tęsinys. Pradžia Nr. 44

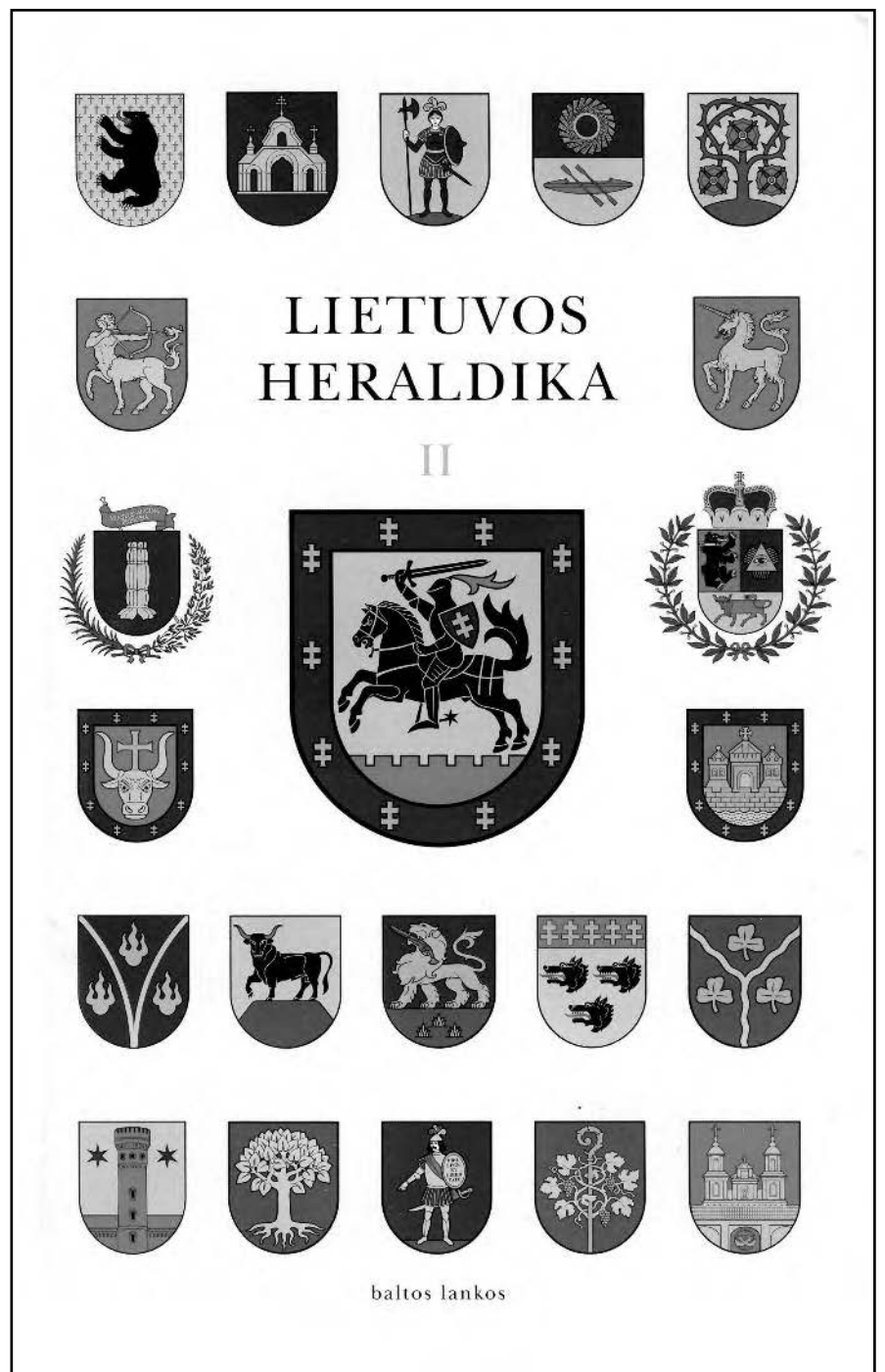
Šimtmečius skaičiuojanti Vyčio istorija mini klestėjimo ir nuopolio laikotarpius, sukurta tūkstančiai herbo modifikacijų iš įvairiausių medžiagų. Slenkant laikui, herbas keitėsi, pritaikydamas prie mados ir laikmečio stiliaus, prie valdovų kaprizų ir skonio, amatininkų meistriškumo ir medžiagos, tačiau visuomet išlaikė savo esmę – sidabrinis raitelis raudoname skyde, su kalviju pakeltoje rankoje.

Daugelis valstybių bei miestų patvirtintą herbo etaloną, reprezentuojantį instituciją, traktuoja skirtingai. Vieni griežtai laikosi kartą patvirtinto pavyzdžio, kiti į tai žiūri liberaliau. Geriausias pavyzdys – du artimiausi mūsų kaimynai, lenkai ir vokiečiai, turėję itin didelės įtakos lietuviškos heraldikos vystymuisi. Lenkai griežtai laikosi nustatyto etalono, tuo tarpu vokiečiai visuomeniniame gyvenime naudoja daugybę erelio modifikacijų, kartais stilizuotų iki kraštutinumo. Padėtis Lietuvoje – mišri; turime dar 1991 m. patvirtintą herbo etaloną, bet kasdieniniame gyvenime sutinkame ir kitaip vaizduojamų Vyčių. Juos, kaip minėta, kuria skulptoriai, projektuodami kolekcinės monetas, dailininkai, kurdami naujus herbus arba kompozicijas, kuriose vaizduojamas Vytis, arba naudoja Vytį kūriniuose, nesusietuose su oficialiu gyvenimu (tai įvairių suvenyrų autoriai, pagaliau – paprasti žmonės, puošiantys savo buitį – medžio drožėjai, audėjos, keramikai). Tai rodo, kad senasis herbas žmonių gerbiamas, mylimas, juo didžiuojamasi, jis nesustabarėjęs, gyvena ir vystosi. Ne taip svarbu, ar žirgas šuoluoja veržliau ar ramiau, ar uodega pakelta ar nuleista, svarbiausia – sidabrinis raitelis su pakeltu kalviju ir mėlynu skydeliu ant peties raudoname lauke.

Prieš keletą metų Dizainerių asociacija surengė savo narių sukurtų šiuolaikinio Lietuvos herbo modifikacijų parodą. Ten Vytis buvo iki kraštutinumo apibendrinamas, stilizuojamas, apkarpos. Kai kurios modifikacijos buvo perspektyvios, įdomios ir galėjo būti panaudojamos viešajame gyvenime, tuo tarpu kitos iškraipytos neatpažįstamai. Tačiau paroda buvo įdomi, nes atskleidė jaunų žmonių susidomėjimą herbu, bandymu jį pritaikyti šiandienos poreikiams, pagaliau parodoje buvo eksponuojamos tikrai išradingai perkurtos modifikacijos. Tiesa, visuomenės dalį, pasižymincią konservatyvesnėmis pažiūromis, kai kurie eksponatai papiktino – sunku priimti dailininko fantaziją paremtą kraštutinę stilizaciją, manoma, kad tai pasityčiojimas iš senojo herbo.

Nieko baisaus, prasti ir neskoningi dalykai patys savaime sunyks, bus užmiršti, o geros, perspektyvios idėjos pasiūlys naują, įdomų vystymosi kelią, bus patobulintos, pritaikytos prie besikuriančių gyvenimo reikmių, kels patriotinius jausmus ir toliau. Dar sovietmečiu prie Kultūros ministerijos sukurta Heraldikos komisija rūpinosi senųjų miestų herbų pritaikymu to laiko reikmėms ir naujai išaugusių miestų herbų kūrimu. Ji gyvavo neilgai – vos keletą metų. Po 1969 ir 1970 metų dainų švenčių, kai miestų herbais buvo papuoštos rajoninių delegacijų vėliavos, slaptu Centro komiteto nutarimu griežtai uždrausta viešajame gyvenime naudoti bet kokius heraldinius elementus, o komisija paleista. 1987 m. atsikūrusi Heraldikos komisija (nuo 1995 m. – Lietuvos Respublikos Prezidento Heraldikos komisija) šalia darbų kuriant valstybės atributiką ėmėsi ir miestų heraldikos klausimų sprendimo. Pirmiausia buvo peržiūrėti ir kritiškai įvertinti sovietmečiu sudarkyti senieji Lietuvos miestų herbai ir naujai sukurti išaugusių rajonų centrų herbai. Heraldikos komisija, Centro komiteto ir Kultūros ministerijos spaudžiama, drastiškai ideologizavo senąją heraldiką – Šv. Joną Nepomuką Anykščių herbe pakeitė mergina su knyga ir vandens lelijomis rankose, Šiaulių herbe vietoj Dievo akies pavaizdavo saulę trikampyje, atkuriamame Vilniaus herbe vietoje Šv. Kristoforo su Dvigubu kryžiumi liepta piešti legendinį Alkį su sulapojusia ažuolo lazda ir t. t. Kai kurie naujai sukurti herbai vaizdavo ideologizuotus simbolius, buvo neprofesionaliai nupiešti. Tokie herbai panaikinti ir atkurti arba sukurti iš naujo.

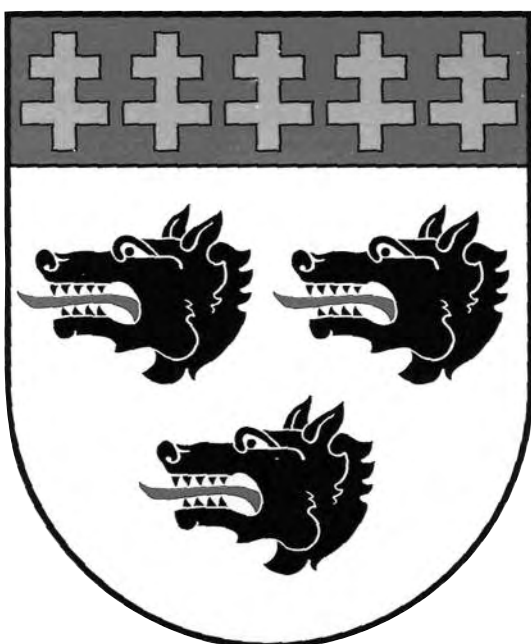
Lietuvos miestų senieji herbai žinomi iš isto-

baltos lankos

rinių antspaudų ir karališkųjų privilegijų. Per šimtmečius sudūlėjusiame vaške išspaus tas vaizdas paprastai būna nusitrynęs, sunkiai įžiūrimas, o kartais dar ir aplaužytas, iš antspaudų likę tik menki fragmentai. Privilegijose herbų piešiniai yra geresnės kokybės, bet ir jie dažniausiai būna nupiešti neprofesionaliai, su daugybe nereikšmingų smulkmenų, jų spalvos išblukusios. Ir vieni, ir kiti pavaizduoti ne skyduose. Kad juos būtų galima naudoti šiuolaikiniame visuomeniniame gyvenime, būtina juos tam pritaikyti, atkurti – profesionaliai perpiešti, apibendrinti herbų figū-

Nukelta į 5 psl.

Marcinkonių herbas

Utenos apskrities herbas

Rumšiškių herbas

Siesikų herbas

Kuktiškių herbas

Panevėžio apskrities herbas

Atkelta iš 4 psl.

ras ir, laikantis dabartinių heraldikos reikalavimų (tačiau jokių būdu nekeičiant jų esmės), įkomponuoti į skydą. Šiuolaikinė heraldika orientuojasi į klasikinės heraldikos laikus XIII-XV amžiuje, kada heraldika klestėjo ir buvo ypač griežtai laikomasi nustatytų taisyklių, lėmusių jos formas. Herbų figūros, ar tai būtų fantastiniai, ar realūs gyvūnai, žmonės, augalai ar daiktai, turi būti vaizduojamos labai apibendrintai, stilizuotai, siekiant išraiškingo silueto, kuris būtų matomas ir suprantamas iš tolo. Spalvas heraldika skirsto į dvi grupes: metalus – sidabrą ir auksą (supaprastintai – baltą ir geltoną) ir emales – raudoną, mėlyną, juodą ir žalią (pagrindines) ir naudotinas išimtiniais atvejais spalvas – purpurinę, rudą, žmogaus kūno.

Klasikinėje heraldikoje spalvos neturi atspalvių, jos dengia figūrą ar skydą plokščiai. Labai svarbi taisyklė, kad herbo kompozicijoje tos pačios grupės spalvos nesiliestų: auksas neturi būti šalia sidabro ar mėlyna – šalia raudonos. Taigi ant metalinės spalvos skydo turi būti piešiama emalės spalvų figūra ir atvirkščiai. Dabartiniu metu galioja įstatymas, kad teisę turėti herbą turi administraciniai centrai. Tokiais centrais laikomos ir seniūnijų rezidavimo vietos. Nemaža jų dalis buvo sovietmečiu susikūrusios centrinės kolūkių gyvenvietės, neturinčios jokios istorinės praeities ir tradicijų. Jos visos labai panašios; žmonės čia užsiima žemės ūkiu, gyvenvietės kartais išsidėsčiusios prie nedidelio upelio ar ežerėlio, pasitaiko, kad turi parapijos bažnytelę. Tokioms gyvenvietėms surasti simbolius, kad jie nepasikartotų dar kur nors Lietuvoje, labai sunku. Jų ieško heraldikos komisija drauge su vietos atstovų delegacija. Tuo galima paaiškinti faktą, kad pastaraisiais metais kuriamų seniūnijos centrų herbuose dažni įvairių paukščių ir žvėrelių, augalėlių ir medžių motyvai, bažnyčių fasadai, vandens simboliai. Tačiau reikia nepamiršti, kad lygiai tas pats simbolis, nudažytas kita spalva arba įkomponuotas kitos spalvos skyde, heraldikoje laikomas skirtingu herbu. Prisiminkime nuo pat heraldikos pradžios įsitvirtinusias erelio ar liūto figūras; Lenkijoje – baltas erelis raudoname lauke, Vokietijoje – juodas erelis auksiniame, Austrijoje – juodas sidabriniame, Rusijoje – auksinis raudoname ir t. t. Panašiai ir liūtas – jo simbolis puošia Belgijos, Danijos, Didžiosios Britanijos, Čekijos, Norvegijos ir daugelio kitų šalių herbus.

Remiantis sumodernintu herbu toliau kuriam vėliava, antspaudas ir kiti miesto reprezentacijai reikalingi objektai. Antspaudui panaudojamas kiek supaprastintas herbo kontūrinis piešinys, tačiau vėliavos projektavimas daug sudėtingesnis. Čia irgi labai svarbu laikytis taisyklių. Jos tvirtina, kad vėliava komponuojama iš tų pačių spalvų, kurios yra herbe – skydo ir pagrindinės figūros. Miestų vėliavos paprastai siuvamos iš herbo skydo spalvos audinio, šiek tiek horizontaliai prailginto kvadrato formos. Ant jos komponuojama pagrindinė herbo figūra, reikšmingas jos fragmentas. Kartais vėliava siuvama ir iš kitos spalvos, esančios herbe ar turinčios ryšį su vietove,

audinio, o ant jos išsiuvinėjamas visas herbas. Tačiau ši kompozicija turi minusą – iš toliau žiūrint arba matant nejudančią vėliavą, kai klostės krinta išilgai koto, ji tampa neatpažįstama, supanašėja su kitomis tokios pat spalvos audinio, tačiau skirtingo herbo vėliavomis. Pagrindinė herbo figūra ar visas herbas išsiuvinėjamas auksiniais, sidabriniais ar šilkiniais siūlais arba aplikacijos būdu. Tokia vėliava yra gana brangi ir negali kasdien bet koku oru kaboti prie rotušės – ji puošia mero ar seniūno kabinetą ir tik didžiųjų švenčių metu išnešama į viešumą. Kasdieniniam naudojimui kai kurie miestai pasigamina keletą supaprastintų vėliavos kopijų šilkografijos būdu.

Lietuvos Prezidento heraldikos komisija neseniai paminėjo darbo dvidešimtmetį, surengdama savo veiklos parodą Lietuvos dailės muziejuje. Savo veiklos metais komisija vadovavo darbui, atkuriant bei sukuriant beveik 300 Lietuvos miestų ir miestelių herbų, kurių tik dalis buvo eksponuota muziejaus salėse. Didelį darbą komisija dirba, ruošdama ir prižiūrėdama kariuomenės, policijos ir daugybės kitų valstybinių institucijų heraldinę atributiką – kaip kuriamos jų emblemos, vėliavos, spaudai, pasižymėjimo ženklai, kaip vyksta jų heraldinė veikla. Vilniaus Dailės akademijos Mokslo skyrius, padedant heraldikos komisijai, parengė kilnojamąją parodą, kuri apvažiavo daugelį rajonų centrų ir miestelių ir buvo eksponuota Kaliningrado/Karaliaučiaus, mieste.

Susidomėjimas valstybine, miestų ir bajorų heraldika pastaraisiais metais ypač išaugo. Tą lemia ne tik demokratinė santvarka, bet ir visur kasdieniniame gyvenime sutinkami herbai, ir kaip niekad gausiai leidžiama heraldinė literatūra. Ypač svarbią vietą užima istoriko dr. E. Rimšos veikla. Šalia jau paminėto didžiulio darbo baro – visuomeninės ir organizacinės veiklos vadovaujant Heraldikos komisijai, prižiūrint visų respublikos institucijų heraldinę veiklą, dalyvaujant daugelyje komisijų, kurioms reikalinga heraldikos specialisto kompetencija, mokslininkas intensyviai dirba tyrinėdamas valstybės ir miestų sfragistiką ir jų heraldiką. E. Rimšai pirmajam Lietuvoje už šios srities darbus suteiktas humanitarinių mokslų daktaro laipsnis. Savo tyrinėjimus jis apibendrina vieną po kitos leidžiamose knygose. 1999 m. istorikas išleido stambią mokslinę studiją „LDK miestų sfragistika“, kuri tuoj susilaukė dėmesio užsienyje – kaimynai lenkai ją išleido lenkų kalba. Lietuvoje ji apdovanota Vyriausybės mokslo premija. Plačiosios visuomenės susidomėjimą heraldika ypač skatina E. Rimšos knygos, populiarinančios senąją ir naują kuriamą miestų heraldiką, jose pristatomi Lietuvos miestų herbai, jų istorinė praeitis ir nūdiene, aiškinamos heraldikos mokslo taisyklės. Jau išleistos dvi tokios knygos, o netrukus pasirodys trečioji. Plačios skaitytojų auditorijos susilaukė knyga „Heraldika. Iš praeities į dabartį“ – ji išleista lietuvių ir anglų kalbomis. Joje pirmą kartą plačiai pristatoma Lietuvos heraldikos istorija. E. Rimšos rūpesčiu paruošti įspūdingi miestų herbų plakatai puošia ne tik institucijas, bet ir privačius būstus.

Anksčiau heraldika domėdavosi labai siauras visuomenės sluoksniu – didikai bei bajorai ir jų už-

sakymus atliekantys amatininkai. Trumpas tarpukario Lietuvos gyvenimas nespėjo jos išpopuliarinti, be to, laikmetis buvo nepalankus istoriniam palikimui. Daug kas buvo ignoruojama arba neprieinama, okupacijų metu apskritai nedrįsta apie heraldiką užsiminti – už tai grėsė tremtis ar net mirtis. Ir tik dabar atsivėrė plačios galimybės – skelbiami seni, kuriami nauji miestų ir miestelių herbai, bajorų palikuoniai tyrinėja savo šeimų genealogiją, kelia iš archyvų šimtmečiams užmirštus herbus, jais puošia būstus, vizitines korteles, miestai ir miesteliai puošiasi savais herbais, jais žymi dokumentus ir suvenyrus. Dainų švenčių, Prezidento inauguracijos metu į Vilnių suvažiuoja visa šalis su savo vėliavomis. Tokio heraldikos populiarumo Lietuva dar nematė. □

Tytuvėnų herbas

Meškuičių herbas

Dail. E. Saladžius portretas

Autoportretas, 1983

Poetas A. A. Jonynas, 1980

Pasaulio tvėrybos vaizdai

Dailininkės Elvyros Kairiūkšytės apžvalginė paroda

PERPETUA DUMŠIENĖ

„Aš įrašyčiau ją į palaimintąsias“, – tokiais emociingais žodžiais į mane prabilo pirmas dailininkės Elvyros Kairiūkšytės parodoje sutiktas žmogus. Jis vienas atsiskyręs ir susimąstęs stovėjo prie didžiulio formato kūrinio, savo turiniu primenančio pasaulio tvėrimo etapą arba erdvėlaikių misteriją. Kaip vėliau paaiškėjo, tas žmogus buvo dailininkas August Varkalis (Eugenijus Varkulevičius). Išeivijos lietuviams tikriausiai žinomas, nes 1994–2005 gyveno ir dirbo Niujorke, iliustravo J. Meko knygas „Mano Naktys“, „Žodžiai ir Raidės“. Tikriausiai šioms dailininkės žodžiams būtų pritaręs ne vienas parodos lankytojas.

Tą dieną žmonės rinkosi į Elvyros Kairiūkšytės dailės parodą Kaune. Didžiulė paroda, užpildžiusi visus Dailės parodų rūmus, buvo surengta praėjus dvejiems metams po dailininkės mirties. Šiuo metu jos kūryba vis garsėja, jos talentą neabejotinai pastebi vis daugiau žmonių. Taip vyksta dėl dviejų priežasčių. Pirmą, dailininkės talentas, jos požiūris į savo pašaukimą – ji žiūrėjo į meną kaip į šventą žmogaus jėgą ir neabejotinai skyrė jam visą savo energiją. Kaip rodo parodoje publikuojamos dailininkės dienoraščių ištraukos, ji

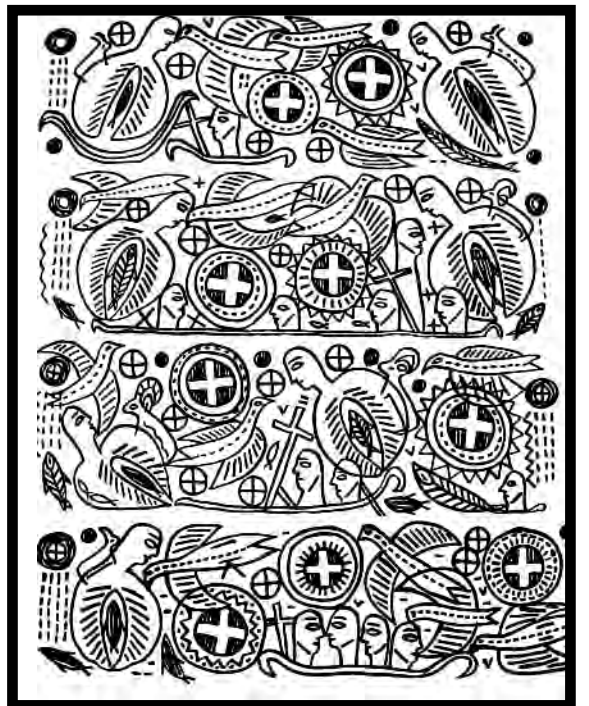
dirbo be perstojo, dažnai prie kūrinio praleisdama kiaurą naktį. Ypač tada, kai ėmėsi kurti didžiulių formatų piešinius, kuriuos drįsčiau pavadinti *Pasaulio tvėryba pagal Kairiūkšytę*. Jos visišką pasišventimą kūrybai liudija ir knygos apie dailininkę atsiminimus rašantys žmonės. Štai jos bičiulė Loreta Augulienė rašo: „Ji leido man įeiti į jos nuostabų gyvenimą (matyti jos džiaugsmus ir vargus). Trumpai galima pasakyti, kad jos džiaugsmas buvo Dievas ir kūryba, o vargai tai būtiniai rūpesčiai“. Ir čia pat aprašo atvejį, kaip pas ją viešėjusi dailininkė Elvyra jau po vidurnakčio pakilo ir tarusi, kad dar nori padirbėti, pėsčiomis išėjo šaltą žiemos naktį iš tolimo Vilniaus Kalvarijų kvartalo į Senamiestį, kur ji gyveno.

Antra, yra ir kita svarbi priežastis. Tai didelis ir gražus dailininkės bičiulių būrys, kuris yra nutaręs padaryti viską, kad E. Kairiūkšytės kūryba taptų plačiai žinoma. Tam būriui iš tiesų vadovauja dvi moterys. Taip susiklostė, kad menininkė nepaliko šeimos. Pati dailininkė apie save rašo: „Augau Kuršėnų vaikų namuose. Esu našlaitė.“ Jos kūrybą globoja, puoselėja ir propaguoja menininkės atminimui, jos kūrybos įamžinimui ištikimas artimų draugų duetas: klasės draugė Regina Norikaitė-Norvaišienė ir žinoma menininkė, skulptorė, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatė Ksenija Jaroševaitė. Reginei ir jos vyrui Ignui teko didžiulė atsakomybė, nes jie pagal Elvyros testamentą paveldėjo grafikės autorinės teisės ir kūrybinį palikimą. Reginos ir Igno dėka jau didžia dalimi sutvarkytas (su metrikomis ir fotografijomis) ir toliau tvarkomas milžiniškas Elvyros kūrybinis palikimas.

Draugai yra numatę išleisti knygą, skirtą dailininkės Elvyros Kairiūkšytės gyvenimui ir kūrybai. Šiuo metu jie renka medžiagą, atsiminimus, tvarko kūrinius ir planuoja surengti parodas Lietuvos didžiuosiuose miestuose.

Bet grįžkime į parodą. Ji daro didingą įspūdį. Jauti, kad patekai ne šiaip sau į parodą, o į pasaulį, kuriame galioja savi dėsniai, kuriems privalai paklusti, kad į tą pasaulį būtum įsileistas. Tarsi mistiniai vartai – užrašas per visą didžiulę parodų rūmų sieną – *Elvyra Kairiūkšytė 2006*. Tad ir ženkime į šį pasaulį, pasitelkdami savo vaizduotę ir įžvalgą.

Didžiulė pomirtinė apžvalginė paroda parengta dailininkės draugų ir meno globėjų bei propaguotojų. Darbai salėse išdėstyti ne pagal chronologiją, pirmieji žiūrovo akims atsiveria paskutiniai

Elvyra Kairiūkšytė. Piešiniai.

Perpetua Dumšienės nuotraukos

kūrybos periodo didieji ir didingi piešiniai. Juose dailininkė jau galutinai išsilaivinus ir iš įtakų, ir iš meistrystės varžtų. Laisvai susipindami juose liejasi tarsi paties pasaulio tvėrybos vaizdai, skamba kosminė erdvėlaikių muzika.

Kitose salėse dailininkės estampai. Kritika pabrėžia išskirtinę estampų savybę: *Ir nespavoti, ir spalvoti Elvyros grafikos lakštai meniškai įtaigūs. Aštuntąjį dešimtmetį lietuvių moterų grafikoje vyravo lyrinė tėkmė (trapūs, fragmentiški, su poetinti ir romantizuoti gamtos, apskritai pasaulio vaizdai). Estampuose Elvyra smogė iš peties. Jos grafika yra savitai susijusi su tradicija (ypač su Viktoro Petravičiaus nežaboto primityvizmo galia) ir nuo jos atplyšusi. Elvyros estampų kompozicijos, pasižymi simultaniškumu, t. y. estampe menininkė pateikia scenas iš skirtingų erdvėlaikių. Viename lakšte gali sutikti senųjų asirų, Egipto, Graikijos, ir klasikinės, ir modernios meno epochos personažus.* (R. Rachlevičiūtė). Būtent šiuo atžvilgiu labai įdomus parodoje eksponuojamas darbas „Trys moterys“. Centre vaizduojama Madona su kūdikiu, neabejotinai turinti lietuviškos moters bruožų, o abipus – Egipto ir Indijos moterų figūros, tarsi atidavusios savo globą ir energiją

Nukelta į 7 psl.

Dailininkė Elvyra.

Nuotrauka iš Loretos Augulienės archyvo

Brandi ir šakota asmenybė

Kun. Vytauto Bagdanavičiaus 100-metis

DR. JUOZAS MEŠKAUSKAS

Kun. Vytautas Jonas Bagdanavičius gimė 1908 m. gruodžio 26 d. Šakių apskrityje, Slavikuose. Mirė 2001 m. vasario 27 d. Jo mama buvo Bučytė, vyskupo Bučio giminaitė. Baigęs Kudirkos Naumiestyje vidurinę mokyklą ir ten pat mokytojų kursus 1926 m., tuoj pat pradėjo dirbti mokytojo darbą ir dirbo jį iki 1930 m.

Jausdamas kunigo pašaukimą, 1930 m. įstojo į Vilkaviškio kunigų seminariją. Ją baigė 1936 m. ir tais pačiais metais buvo išventintas kunigu. Vikaru buvo paskirtas į Kalvariją, kur tuo metu klebonavo prel. M. Krupavičius. Bagdanavičius su juo labai gerai sugyveno, palaikė labai artimą ryšį iki Krupavičiaus mirties. Po mirties rūpinosi Krupavičiaus raštų tvarkymu ir išleidimu.

Bagdanavičius buvo iškeltas į Aleksotą (Kaune), kur klebonas buvo kun. Stankevičius. Gyvendamas Aleksote, jis tęsė studijas Vytauto Didžiojo universitete, Teologijos-filosofijos fakultete ir jį baigė 1939 m. licenciato laipsniu.

Po trejų metų paskirtas į Veiverius ir ten buvo progimnazijos, o vėliau gimnazijos kapelionas.

Vokiečių okupacijos metais jis buvo atkeltas į Kauną. Ten dirbo pranciškonų kapelionu, gilino studijas Teologijos-filosofijos fakultete, yra klausęs žymių profesorių Stasio Šalkauskio, Prano Kuraičio, Prano Dovydaičio, Juozo Ereto, Zenono Ivinskio ir kt. kursų.

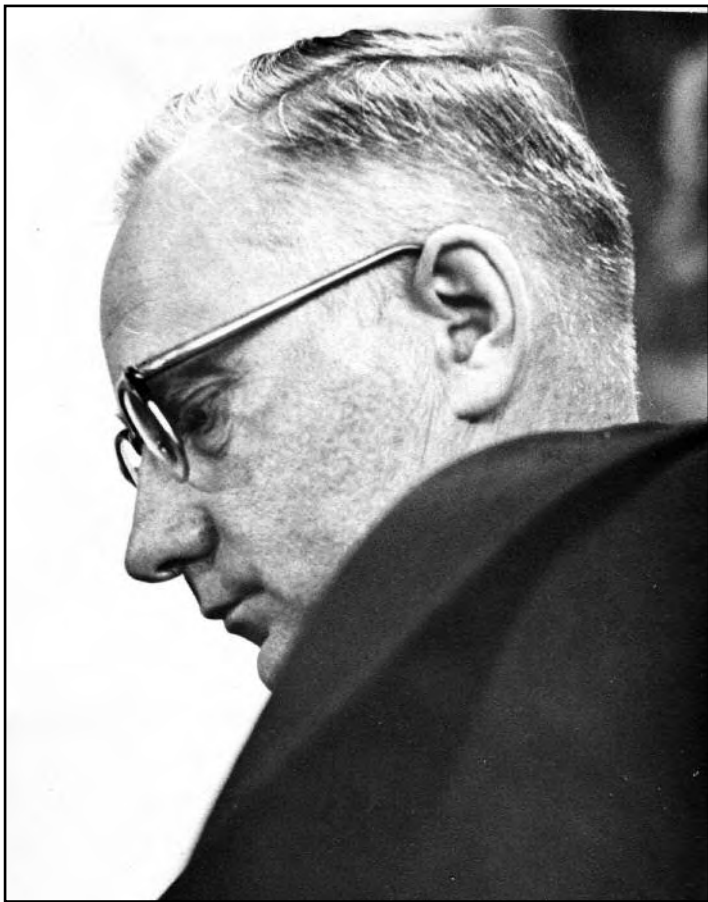
Tremtyje Bagdanavičius apsigyveno Miunchene ir ten, karui pasibaigus, organizavo Bava-

rijoje atsidūrusius lietuvius. Jam padėjo dr. V. Bieliauskas. Kiek vėliau jis labai aktyviai įsijungė į Lietuvių kunigų sąjungos steigimą ir buvo jos sekretorius nuo 1945 iki 1949 metų. Tuo pat metu jis leido ir redagavo Kunigų sąjungos žurnalą „Naujasis gyvenimas“. Pirmame jo numeryje pirmuoju straipsniu kun. Bagdanavičius aiškina, kas yra „naujasis gyvenimas“ ir kaip jį reikia suprasti. Jis svarsto senumo ir naujumo problemas.

Tame straipsnyje jis rašo: „Religijai gyvenime savotišką senumo skraistę užmeta tas faktas, kad Bažnyčia visais laikais ir visais amžiais tiki tas pačias religines tiesas – dogmas, nieko iš jų neatmesdama.“ Toliau rašė: „Reikia prie dogmos artintis su gilia pagarba, bet kartu ir su tam tikra drąsa, tik tada ji savo lobius atskleidžia. Tada ji pasirodo kiekvienai žmonių kartai su nauju grožiu ir naujomis gyvenimo vertybėmis. Dogmų tiesa nėra kokia negyva įstatymo raidė, bet nuolatinė išminties versmė.“

Dar toliau jis labai įdomiai sako: „Ne viskas yra gera, kas sena, ir ne viskas yra bloga, kas nauja. Už senumus ne mes atsakome, o už naujumus: už mūsų laikus, už jų modernizmus, ir gerus, ir blogus, mes būsim atsakingi.“ Tokiomis mintimis ir nusiteikimais jis pradėjo leisti ir redaguoti „Naująjį gyvenimą“.

Į JAV kun. Bagdanavičius atvyko 1949 m. ir

įstojo į marijonų vienuolyną. Čia jis buvo „Laivo“ redaktorius. 1951–1958 m. – „Draugo“ moderatorių. Nuo 1958 m. jis buvo „Lietuviškos knygos“

Nukelta į 8 psl.

Atkelta iš 6 psl.

centrinės figūros sukūrimui.

Dailininkė jau grafikoje ilgisi didesnių formatų, yra pamėgusi kūrinių ciklus. Parodoje eksponuojami kūrinių iš daugelio ciklų – „Paukščiai“, „Žaidimas“, „Vaidinimas“. Itin įdomus ciklas, tarsi akcentuojantis pagrindinių gamtos jėgų pradmenų sintezę žmoguje – „Bėgimas“, „Plaukimas“, „Degimas“, „Skridimas“. Filosofines abstrakcijas dailininkė reiškia per figūrų siluetus, daug kur įvesdama centrines vyriškas ir moteriškas esybes, tarsi laikydamosi alchemikų principo, kad alcheminį auksą gali išgauti tik moters padedamas vyras.

E. Kairiūkštė yra sukūrusi ir daug menininkų portretų. Žinoma, ir savo autportretą. Šioje parodoje eksponuojami itin įdomūs dailininkų E. Saladžiaus, M. Skudučio, R. Vaitiekūno, tapytojo A. Samuolio portretai. Moterims dailininkėms irgi skirta dėmesio – dailininkės D. Kasčiūnaitės, ne vienas rašytojos Jolitos Skablauskaitės portretas. Labai įdomus poeto A. A. Jonyno portretas. Nors prie jo parašyta – „Iš ciklo kūrybinis jaunimas“, bet poeto personažas išspinduliuoja tikrą Renesanso menininko stilistinę laikyseną. Parodos pristatymo tekste rašoma: *Grafikės talento savaimingą gaivalą, improvizatorės užmojų atskleidžia faktas, jog būdama gera piešėja portretuojamųjų iš natūros nepiešdavo, net studijų metais. Elvyra piešdavo iš atminties, ir jos vaizduotė, charakterio pagava buvo nepriekaištingai tiksli, autentiška. Bendraudama, stebėdama menininką ji „pagaudavo“, o po to portretuose – iš esmės tik per siluetą ir kompoziciją – perteikdavo nevalingą kūno (torso, vienaip ar kitaip sudėtų rankų būdingą judesį, galvos kryptelėjimą) atmintį.*

Parodos rengėjai labai daug dirbo ir tikrai pasistengė, kad žiūrovas pamatytų

esmingiausią dailininkės Elvyros Kairiūkštės kūrybos visumą. Dailininkės mažai žinomai asmenybei paryškinti parodoje eksponuojama ir jos pačios ranka rašyta biografija, pagarbiam dokumentuoti jos vaikiško mokyklinio amžiaus apipavidalinimo darbai – gražiai perrašytas mokytojo nurodytas tekstas su Elvyros piešta iliustracija, autentiškų dailininkės dienoraščio lapų kopijos.

Dirbtuvėje išliko kelios milžiniškos stirtos didžiaformacių piešinių, – bet viešai dailininkė mažai kur rodo. Tai pat vengdavo rodyti kam nors ir savo naujausius darbus. Mažai su kuo bendraudavo, o artimiausių draugų liudijimu dažnai net porą kartų per dieną lankydavosi Vilniaus Arkikatedroje Mišiose ir sakydavo, kad tik Dievo

dėka ji dar laikosi gyva. Tad šiuo metu visuomenė dailininkę atranda tarsi iš naujo.

Kritika ieško įvairių Elvyros kūrybos sąsajų, ankstyvąją jos kūrybą sieja su tradicija, su JAV gyvenusio dailininko Viktoro Petravičiaus kūryba. Drįsčiau pasidalinti ir savo pastebėjimais. Man pačiai teko bendrauti ir kalbėtis su dailininke Elvyra, tai ji ypač žavėjosi dailininko Algirdo Pakeičio kūryba. Jo grafikos darbų ciklas su daugybės Lietuvos bažnyčių ražiniais jai rodėsi neprilygstamas. Žinoma, nerasime kokių nors tiesioginių kūrybos sąsajų. Bet tikrai abu šiuos dailininkus siejo tai, kad abu jie meną laikė šventa žmogaus jėga. Ir labai ilgėjosi renesansiškos visuomenės pagarbos dailininko profesijai ir jo darbams. □

Regina Noreikaitė-Norvaišienė parodoje.

Perpetua Dumšienės nuotrauka

Kun. Vytauto Bagdanavičiaus 100-metis

Atkelta iš 7 psl.

klubo vedėjas. Tris kadencijas ėjo vienuolyno namų viršininko pareigas. Vėliau buvo vienuolyno namų sekretorius.

Kun. V. Bagdanavičiaus asmenybė ir veikla buvo labai brandi ir šakota. Visoje savo veikloje ir savo raštuose jis tyrinėja žmogų, visas jo problemas ir ieško jo sąryšio su problemos sprendimu. Savo pamoksluose ir Šv. Rašto interpretacijose, taip pat savo raštuose jis buvo gana modernus ir gilus, aiškinimuose, sugestijose dažnai remiasi Tomo Akviniečio dorovės supratimu, paremtu krikščioniška meile.

Dr. Tomas Žiūraitis apie kun. Bagdanavičių taip rašo: „Jūsų raštai mane ne tik domina, bet ir žavi, nes esate autentiškas teologijos ir filosofijos toks ryškiausias atstovas mūsų, kuris tomistinės teologijos ir filosofijos apžvalgos principus nekartoja, o kūrybiškai, originaliai juos panaudoja, panašiai, kaip universitetų tomizmo mokslininkai. Suprantama, kad iš mūsų tik Jūs galite parašyti ir parašėte visais atžvilgiais pavyzdinę apžvalgą ir studiją apie žymiausią mūsų tomistą, krikščioniškos filosofijos originalų puoselėtoją – prelatą Praną Kuraitį, jo palikimą lietuvių šviesuomenei.”

Kunigas V. Bagdanavičius leidinyje „Kuraičio palikimas lietuvių šviesuomenei” nagrinėjo Kuraičio filosofiją su antru mūsų žymiu filosofu St. Šalkauskiu ir juos abu derino ir lygino su Kantu, Hegeliu, Tomu Akviniečiu, Aristoteliu bei kitais filosofais. Filosofų raštus gali nagrinėti ir lyginti tik filosofas – kun. Bagdanavičius toks buvo. Jis buvo gilus, atviras, nuoširdus ir kuklus. Kiekvieną problemą jis svarstė giliai, atvirai, nuoširdžiai ir tolerantiškai. Jis matė ir rado teigiamų dalykų ir ten, kur kitiems atrodė, kad jų ten nėra. Jis buvo labai plachos, gilios eurudicijos, domėjosi Lietuvos istorija ir savo žinias papildė klausydamas prof. Z. Ivinskio dėstomų istorijos kursų. Ir tą sritį taip pamėgo, kad parašė keturis tomus „Kultūrinės gelmės pasakose”, kurių trys tomai yra išspausdinti, o ketvirtas kažkodėl nepateko į spaudą. Tuos tomus skaitant, tenka stebėtis jo žinių gausumu ir gilumu, jo eurudicija ir svarstomų problemų įdomia interpretacija. Tai yra tam tikra kultūros raidos, žmogaus minties ir religijų istorija. Ir tai nėra vien lietuvių, bet ir visos Europos tautų kultūros ir religijų istorija, nes tuose tomuose nagrinėjamos ir lyginamos visos Europos tautų kultūros bei religinės minties vystymasis. Kas dar įdomiau – kun. Bagdanavičius lygino visų Europos ir kai kurių Mažosios Azijos tautų bei žydų kultūrinę raidą ir religijų istoriją, palygino jas su Senuoju Testamentu ir dažnai rado daug panašumo.

Jis yra parašęs ir išspausdinęs anglų kalba „Cultural Wellsprings of Folktales”. Vienos arkivyskupas kardinolas Franz Koenig, perskaitęs jo knygą, atsiliepė taip: „Kaip religijų istorijos specialistas, galiu paliudyti rinkinio naudą ir svarbą šios srities mokslininkams. Jūsų komentarai išskirtinai vertingi. Mircea Eliades teigimas, kad „lietuvių folkloras yra turtingiausias Europoje, perskaičius Jūsų knygą, visiškai pasitvirtina. Lietuviškos medžiagos analizavimu Jūs tikrai užsitarnavote aukštos pagarbos ir įvertinimo” (citata paimta iš kun. V. Bagdanavičiui rašyto laiško).

Savo straipsnyje rašydamas apie Indijos religinę išmintį „Drauge” 1969 m., kun. analizuoja indų kultūros ir indų religijų istorijos raidą. Jis nagrinėjo tą sritį todėl, kad lietuviai buvo indoeuropiečių kilmės ir todėl ta sritimi domėjosi. Juk ir lietuvių kalba panaši į sanskrito kalbą.

Kunigą Bagdanavičių domino Lietuvos kultūra ir literatūra. Jis neretai pasisakė literatūriniais klausimais ir problemomis. Religiniuose straipsniuose ar knygose apie tautą ir jos kalbą ar tautos, visuomenės veikėjus dažniausiai minėjo tautiečius.

Šalia labai įdomių ir religinių-teologinių bei filosofinių mąstymų, svarstymų jis randa vietos tautai ir kalbai, tautos veikėjams: V. Kudirkai, kun. Martišiui, J. Basanavičiui, Kriaučiūnui, arkivyskupui Skvireckui, Maironiui, Šalkauskiui ir kt.

Apaštalų darbai ir jų laiškai aiškinami ir interpretuojami labai įdomiai, giliai psichologiškai ir dažnai naujai.

Pas mus labai dažnai keliamas vienybės klausimas. Kun. Bagdanavičius, interpretuodamas apaštalo Petro darbus, cituoja šv. Tomą Akvinietį, kuris sako: kad „vienybė, kuri yra meilės pavyzdys, yra žmonių vienybė, o ne pažiūra” ir toliau cituoja Aristotelį, kuris sako, „bičiulystei nėra būtina, kad sutaptų bičiulių pažiūros, užtenka, kad jie yra vieningi pagrindiniuose dalykuose”. Kun. Bagdanavičius sakė: vienybės siekimas yra didelis krikščioniško gyvenimo uždavinys.

Jam rūpėjo ir visuomeniniai bei politiniai reikalai. Visuomenininkus jis skyrė į dvi grupes: aktyvius, kurie reiškiasi aktyviai visuomenėje, ir akademikus – visuomenininkus, kurie rūpinasi visuomene per raštus ir kultūrą. Bagdanavičius buvo visuomenininkas akademikas. Jis buvo gilus ir nuoseklus demokratas ir krikščioniškos demokratijos puoselėtojas. Jam rūpėjo teologinės, filosofinės bei religinės problemos. Ir apie tas problemas pasisakė savo raštuose, straipsniuose bei pamoksluose. Už trumpus, bet labai gilius, įdomius ir vertingus komentarus prie liturginių šv. Mišių skaitymų jis buvo gavęs gydytojų „Gajos” korporacijos 500 dolerių premiją.

Vieną kartą jis man pasakė, kad yra parašęs „Maldą į Mariją” vietoj maldos, kurią mes kalbame „Sveika Marija”. Taip pat buvo parašęs studiją „Žmogaus santykis su Dievu”. Nei „Malda į Mariją”, nei studija „Žmogaus santykis su Dievu” nebuvo išspausdinti. Taip pat yra parašyta „Žmogaus teologija” – veikalas, apimantis apie pusantro šimto puslapių. Šis darbas taip pat nebuvo išspausdintas.

Kun. Bagdanavičius savo kalbose buvo labai gilus ir konkretus. Vienoje „Gajos” korporacijos šventėje jis nagrinėjo gydytojo pasaulėvaizdį. Jis apibrėžė gydytojo pasaulėvaizdį kiek kitokį negu kitų žmonių, nes gydytojas su žmogaus mirties problema susiduria dažnai. Todėl nenustebkime, kad gydytojas, būdamas mūsų kompanijoje ar šeimoje, yra kažkoks kitoks. Gydytojo gyvenime mes galime pastebėti trejų tragiką: pirma, kad ir didelėmis pastangomis nepavyksta išgelbėti žmogaus nuo mirties; antra, kad jo pacientas yra kitoks, individualus žmogus, ir trečia, kad jis pamilęs žmogų pasidaro nepajėgus jam padėti.

Tiesiog sunku įsivaizduoti, kad vienas žmogus galėjo tiek daug padaryti: parašyti knygas, ilgesnes ir trumpesnes studijas, o straipsnių įvairiais klausimais ir įvairiomis problemomis – daugiau negu tūkstantį. Ir tai ne iliuzija. Švenčiant jo 75-tų metų sukaktį, buvo paminėta jo straipsnių bibliografija. Iki to laiko jis buvo parašęs 799 straipsnius, o nuo to laiko iki mirties dar parašė daugiau negu 200 straipsnių.

Jau vien tūkstančio temų suradimas yra sunkiai įsivaizduojamas, o pasisakymas jomis ir jų nagrinėjimas dar sunkiau įmanomas. Jo straipsnių temos yra įvairios, apimančios visas gyvenimo sritis, aktualios, nagrinėjamos giliai ir įdomiai. Kad suprastume kun. Bagdanavičiaus mąstymo plotį, erudiciją ir jo minčių gilumą, pateiksiu keleto straipsnių pavadinimus: „Visas Kristus”, „Lituanistikos institutas ir lietuvių tautos uždaviniai”, „Kovos supratimas krikščionybėje ir socializme”, „Pasaulio lietuvių bendruomenė Amerikoje”, „Krikščioniškas pilietis kintančiame pasaulyje”, „Krikščioniškas humanizmas”, „Tarptauti-

nė baudžiamoji teisė”, „Visuotinė kova su komunizmu”, „Dvilypis Churchillo veidas”, „Tiltas tarp žydijos ir krikščionybės”.

Kun. Bagdanavičius savo straipsniuose ir raštuose mylėjo ir gerbė Lietuvos istoriją, kaip akademikas-visuomenininkas rūpinosi Lietuvos ir lietuvių problemomis.

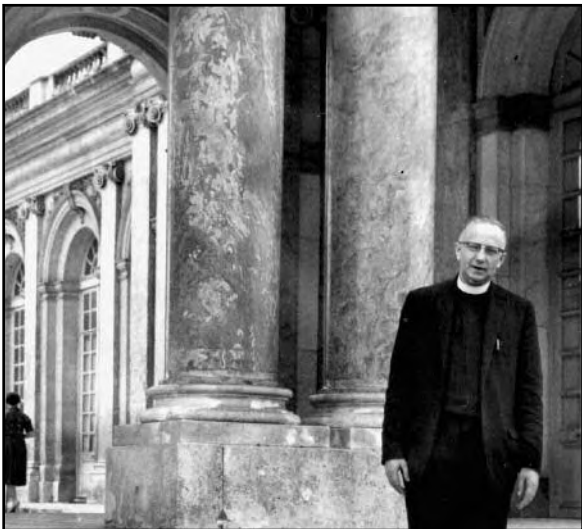
Reikia dar paminėti kun. V. Bagdanavičiaus knygą „Tikėjimo, išminties ir taikos dvasia”. Joje jis aiškina ir interpretuoja visus metus skaitomas lekcijas šv. Mišių metu. Interpretavimas yra labai gilus, religinis, mokslinis ir filosofinis, dažnai naujas. Pvz., jis sako: „Kristus sujungdamas savyje dievišką ir žmogišką prigimtį, nuostabiu būdu šiuos dalykus suartino ir suderino.” Toliau jis sako: „Galima sakyti, mums buvo suteikta nauja prigimtis. Mes tapome pagimdyti naujiems, labai artimiems santykiams su Dievu. Kristus dovanojo mums žemę kaip nuostabiai naują mūsų veikimo lauką, kuriame besireikšdami mes galime jaustis ir patys prisidėję prie mūsų amžinosios laimės nusipelnymo. Iš šitos jo interpretacijos mums darosi aiškesnis Šv. Rašto pasakymas, kad, Dievas sutvėrė žmogų, panašų į save ir kad mes esame Dievo darbų padėjėjai ir tęsėjai.”

Ir taip per visą knygą skaitome įdomias, galias mintis. Knygos „Įvade” kun. Bagdanavičius siūlo lietuviškai visuomenei svarstymus dėl religinės kultūros ugdymo. Visi tie svarstymai naudingi ne tik religinės kultūros ugdymui, jie kiekvienam naudingi visokeriopai. Kiekvieną straipsnelį perskaitęs jautiesi gavęs didelį religinį, kultūrinį ir dvasinį turtą. Šita knyga yra nedidelio formato, tik 203 puslapių. Ją vertėtų išspausdinti Lietuvoje, nes ji būtų tinkama skaityti pasauliečiams katalikams, o ypač klierikams ir kunigams. Ji stiprintų religinę galvoseną ir būtų naudinga pasiruošiant pamokslams.

Ši knyga, kaip ir Šv. Raštas, bus nesenstanti. Kun. V. Bagdanavičius lietuvių visuomenėje nėra atrastas ir įvertintas. Būtų gerai, kad koks nors doktorantas visus jo straipsnius surinktų, ir jie būtų išleisti kaip knyga. Ta knyga ar tomai būtų labai vertingi ir įdomūs.

Būdamas didelis eruditas ir turėdamas gerą vaizduotę, kun. Bagdanavičius rūpinosi tautos ateimi. Kadangi jis gimė gruodžio 26 d., t. y. antrą Kalėdų švenčių dieną, noriu savo straipsnį baigti V. Bagdanavičiaus žodžiais, skirtais Kalėdoms:

„Mes nepraeikim pro Kalėdas taip, kaip praėjo dauguma nesvetingų Betliejaus gyventojų. Jei gu mes tikime į Kristų, kaip į Dievą, tapusį žmogui, tai šis tikėjimas mums padės kiek reikiant praskleisti sakramentų skraistę ir rasti ten didžiausias Dievo dovanas žmonijai. Kalėdas mes turime švęsti ne tik kaip didelio praeities įvykio paminėjimą. Jas turime švęsti kaip dabartinį tikrą ir pilną susitikimą su Kristumi, kuris yra pridengtas sakramentų nakties. Mes neišsigąskime tos tamsos, t. y. tos paslapties, kuri supa mūsų sakramentus. Mes, nepaisydami, eikime prie sakramentų šviesos. Eikime taip, kaip kam geriau išeina: ar kaip piemenys, iš arti, ar kaip karaliai, iš toli! Bet visi eikime su visomis savo dovanomis.” □

Kun. Vytautas Bagdanavičius Versalyje.